

NOTISER

Ingrid Bergman: *Artur Hazelius. Nordiska museets och Skansens skapare*. Nordiska museets förlag, Stockholm 1999. 47 s., ill. ISBN 91-7108-451-7.

Nordiska museet firade i fjol 125-årsjubileum och utkom då med en stor publikation *Nordiska museet under 125 år*. Museets framväxt och utveckling till en kulturarvsinstitution med samhällsengagemang och samtidsinriktning tecknas på ett intresseväckande och mångfacetterat sätt. I en sådan publikation finns självklart museets skapare med som en fond och ideologisk startpunkt utifrån vilken dagens moderna museiinstitution tecknas. Men den stora jubileumsboken kommer, genom sitt format och sitt pris, knappast att nå flertalet museibesökare.

Det kan kanske den nu föreliggande skriften om Artur Hazelius göra. Den är liten och anspråkslös till formatet. Den har en lättillgänglig och sympatisk formgivning och tecknar enkelt och pedagogiskt i korta artiklar ett porträtt av en enskild individ – Artur Hazelius, den store föregångsmannen inom svenskt museiväsende. Det är sympatiskt och högst relevant att sätta fokus på denne pionjär, som inte bara med sin entusiasm och envishet grundade och formade Sveriges första stora kulturhistoriska museer – Nordiska museet och Skansen – utan också i hög grad blev den som genom sitt arbete lyfte fram folkets historia. Museet skulle vara ett hem för minnen, framför allt ur svenska folkets liv, det ska omfatta alla klasser och syftet ska vara att på samma gång gagna vetenskapen och väcka och nära fosterlandskänslan. Hans fokus var Sverige och Norden.

Hazelius betydelse för vår syn på kulturarvet och hans betydelse som inspiratör för andra kan inte underskattas. Han inspirerade en yngre generation, till vilken en av de främsta måste räknas lundastudenten Georg J:son Karlin, prästson från Huaröd, grundare av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige och friluftsmuseet Kulturen i Lund, som öppnade ett år efter Skansen. Karlin ger sin egen kommentar: "Hazelius' stora fältrop – Känn dig själv – hade i mina gossår ljudit över hela

Sverige och vunnit genklang hos mig som hos så många." Till skillnad från Hazelius kom Karlin att verka i övertygelsen om att den inhemska kulturen alltid måste ses i relation till vad som finns utanför vårt lands gränser. Han kom därför att vidga samlandet utanför det svenska och nordiska till det han kallade "världskulturen". Det utländska inslaget i samlingarna behövdes för att förstå den egna kulturen "i all synnerhet i de fall denna endast är en afskuggning av världskulturen", som han uttryckte det.

Ingrid Bergman tecknar Arthur Hazelius personliga bakgrund, men pekar också på den tidsanda som födde idéerna om svenska folkets kulturarv, hon berättar hur Hazelius tog upp folkliga traditioner med lokal förankring, gjorde dem rikskända genom aktiviteter på Skansen och därmed själv kom att bidra till att skapa seder som uppfattades som nationella. Hon visar på en personlighet som driver de anställda hårt, men som också får dem att känna att de är med i skapandet av något stort och betydelsefullt. Som banbrytare och föregångsman är Hazelius storhet odiskutabel. Hans personlighet och passionerade målmedvetenhet kan fortfarande fängsla och inspirera. Det är sympatiskt att på detta sätt synliggöra människan bakom verket och med enkla medel verka i en fortsatt folkbildningstradition.

Eva Kjerström Sjölin, Lund

Gösta Framme: *Jordrannsaking och skattläggning i Bohuslän 1662–1666*. Skrifter utg. av SOFI, Göteborg 1999. 366 s., kartor. ISBN 91-7229-004-8.

Boken är en redovisning gård för gård, by för by av belägg från medeltid till 1800-tal, trots titelns periodangivelse. De jordrannsakingar som genomfördes på 1660-talet, då Bohuslän nyligen blivit svenskt, står dock i centrum för framställningen.

I viss mån kan detta arbete ses som en parallell till andra arbeten i landet rörande de äldre historiska beläggen gård för gård. T.ex. Lars Olof Larssons arbeten rörande Småland, eller *Det medeltida Sverige* rörande

Uppland och andra områden i östra Sverige, även om dessa arbeten har sin tyngdpunkt i medeltid och 1500-tal.

Framme är särskilt intresserad av ödegårdar, och han ägnar en hel del text åt att identifiera ödegårdar – var de legat, hur stora de varit och om deras ödeläggelse sträcker sig ned i medeltiden. Vad som framgår tydligt av hans sammanställning är att ödegårdarnas marker nästan alltid brukades av grannarna, som äng eller betesmark. T.ex.: ”Denna ödegård berättas att vara allenast ett stycke äng”, är en typisk formulering. Att ödegårdarna inte var så öde som den beteckningen anger är viktigt för att vi ska förstå ödeläggelseprocesser i allmogesamhället. Marken brukades i olika former, extensivt eller intensivt, och därför höll man noggrant reda på de gamla ägor. Dessutom var detta i sig ett hinder mot återuppodling, eftersom de nya ägarna ville behålla marken i bruk under sina gårdar. Framme beskriver också hur de ödelagda enheterna genom århundradena gradvis uppslukades, och slutligen bara återfanns som ett ängsnamn eller motsvarande.

Janken Myrdal, Uppsala

Gunnar Richardson: *Torsten Rudenschöld. Samhällskritiker och Skolreformator*. Carlsons, Stockholm 1998. 218 s., ill., personregister. ISBN 91-7203-809-8.

Forskare med intresse för 1800-talets socialhistoria har anledning att stifta bekantskap med Torsten Rudenschölds *Tankar om ståndscirkulationens verkställighet*. Hans insatser i folkskolans utveckling är ett undervisningshistoriskt problemområde som givetvis också har en socialhistorisk dimension. Hans liv och gärning

kan tyckas tillräckligt belyst i biografiska och idémässiga studier, men historikern Gunnar Richardson ger här en helhetsbild som öppnar nya synvinklar.

Släktens karriär i det svenska ståndssamhället ger historiskt perspektiv på en livshistoria som börjat ståndsmässigt men pekat nedåt mot knappa möjligheter till försörjning och rent av mot armod. 1800-talets historia rymmer många exempel på adelsmän som misslyckats att hålla sig kvar i ståndsmässiga positioner och blivit tvungna att inrätta sig på betydligt lägre nivå i det framväxande klassamhället. ”Greven som blev skollärare” är en av många i denna nedåtgående bana. Richardson visar hur det ingått i en adessläkts villkor att i rimlig grad hjälpa en medlem som hamnat i svårigheter.

I den breda strömmen av samhällskritik vid mitten av 1800-talet ingår Rudenschölds *Tankar om ståndscirkulation*. Richardson framhåller att denna märkliga skrift är utformad genom personliga erfarenheter mer än genom inflytande från tidens samhällsteoretiker. Kritiken av den maktlystna och självgodare herreklassen är en bitvis uppgörelse, framvuxen ur oron för sönerns framtid och ur upplevelser som privatlärare. Den mynnar ut i en moralisk samhällsutopi om folkförbrödring och uppfostran i en för alla barn gemensam skola. Ur detta konglomerat av tankar växer Rudenschölds ”kamp för en ny skola och eget levebröd” fram. Genom egna skolförsök kan han utarbeta pedagogiska planer för utveckling av folkskolan. I undervisningshistorien har han blivit en centralgestalt genom sin gruppering av inläringen – som pedagogisk idé och praktik.

Richardson har med en mosaik av källmaterial tecknat en personlighet i växelspelet mellan livshistoria, samhällssyn, vitala tankar och engagerande verksamhet. Boken om Torsten Rudenschöld har därför mycket att ge som belysning av tiden.

Ingrid Nordström, Lund